

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De actuosa, & frigida. Capvt III.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Simile de
equis Sybari-
titarum.

morumque terrores educturi essent orato-
rem? his igitur saepenumero contingere so-
let, quod Sybaritarum equis ludionibus qui-
dem illis, sed minimè bellicosis: Quippe gens
choraeorum, ad insaniam vsque auida, etiam
equos numerosè saltare docuerat, qui post-
quam ex saltationum umbratulis, in solem,
& puluerem sunt producti, Martis & tuba-
rum ignari, nimis infulse compositis moti-
bus lasciuientes, se, & totum exercitum per-
diderunt: ita illi ab imis vnguiculis ad verti-
cem vsque venusti Rhetores, qui triumphant
in lusionibus, in legitimis praelijs, si eandem
teneant rationem, se, & causas in discrimen
adducunt.

Itaque bene monet Quintilianus, actionem
non esse delicijs molliendam: Alioqui niuida
illa, & curata pronuntiatio in solitum labore
recusabit, ut assucta gymnasijs, & oleo cor-
pora, quamlibet sint in suis carminibus spe-
ciosa, atque robusta, si militare iter, facesque,
& vigilas imperes, deficiant, & quærant vn-
ctores suos, nudumque sudorem.

De actione rudi, & vasta.

CAPVT II.

Moderata
actionis cul-
tura

Nequetamen cum mollis, & compta re-
pudiatur actio, eò deueniendum est, ut
cum ijs sentiamus, qui rudem illam, &
qualem impetus cuiusque animo tulit, acti-
onem iudicant fortiosem, & solam viciis dig-
nam. Est enim profecto ab arte moderata
quædam cultura capienda; Nam etsi præcep-
tis istis in dicendo manifestè non vitimur,
tamen appareat, atque extat, verum aliquando
didicerimus.

Vt enim (quod ait M. Tullius) qui pila
ludunt, non vtiuntur in ipsa lusione artificio
proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didi-
cerunt de Palæstram, an nesciant.

Sic in orationibus iudiciorum, concionum,
Senatus, etiam si non adhibentur gestus ex
schola, faciè est tamen intuei, vtrum is, qui
dicat, liberaliter aliquando fuerit institut-
tus.

Omnis quidem affectatio, ac nimis delica-
tus lepos inuisus est, & merito in serijs præ-
sertim orationibus suspectus.

At ipse neglectus actionis incidit in aliud
vitiu[m] rusticitatis, quæ merito placere non
possit.

Itaque, vt qui formæ nimis student, elabo-
rantque curiosius, delicate mollitiei suspi-
cionem non effugiunt: eòtra, qui omninò ne-
gligunt rigorem quendam animi, & duram
speciem præferunt austeritatis.

Non dissimili ratione, quæ nimis excolit-
tur actio, pueriles delicias sapit: quæ profus
contemnitur, in ætalem duritiem transit,
quæ auditores retinere non potest: tenendus
est, vt in cæteris modus, & medium, in quo
solet virtus consistere. Quanquam si in altero
peccandum foret, facilius excusaretur simplex
quædam rusticitas, quam putidiuscula vo-
cis, gestus, & habitus affectatio. Quod Philo-
stratus disertè notauit in Philisco, qui ad eò
Antonino Imperatori ob infractam molli-
tiam actionis displicuit, vt inimicitate, quæ
cæteri penè omnes sophista gaudebant, exci-
deret, vbi inter cætera notat, καὶ τὴν πολλὴν

Philost. in
vita Philisci
sophista.

ἀσχημὸν ἔδρα, καὶ τὴν φωνὴν μισροδύλος, καὶ
τὴν γλῶσσαν ὑπίος, καὶ βλέπων ἐτέρωσέ πο-
μᾶλλον ἢ ἐς τὰ νοσηδύρα; Veste, inquit, in-
decorus, voce penè effœminatus, lingua su-
pinus, & alio quouis potius in dicendo, quam
ad sensa respiciens visus est. Quam ob rem
Imperator in Philiscum conuersus, eius os
continuo represit, angustas interrogaciones
ingerens; ad quas, cum Philiscus minimè re-
sponderet: τὸν μὲν ἀνδρα, inquit Antoninus,
δεικνύσιν ἡ κόμη, τὸν δὲ ῥήτορα, ἡ φωνή; & cum
sibi, ob sedem Athenis datam, immunitatem
quoque concessam dicitaret, reddit Impera-
tor, se non τὰ μικρὰ, καὶ ἀσέλεια λογαρία,
immunitatem concedere. Ita ille vitio præuæ
actionis irrisus, & nuictatus est.

Actionis de-
licatæ et gida
conferunt.

De actiuosa, & frigida.

CAPVT III.

Is est plebeiorum fermè hominum sensus, *Actiuosa*
vt nullam putent egregiam, nisi quæ *con-*
quies sens.
tem indignetur, actionem, in qua & rigidi
vultus toruitas, & clamoræ fauces, & vox vlu-
lans, & pedis suppositioes, & brachiorum re-
migatio, & totius corporis dissoluta quædã,
atque intemperans iactatio, quæ tamen agedi-
ratio, quam parum sincera sit, & prædens, de-
clarant summorum Oratorum de pronun-
tiatione iudicia.

Demostq. de clamoribus iudicium.

Siquidem Demosthenes eorum perstringens insecraram, qui, ut valentissimum quemque latebatur, ita optimum iudicarent Rhetorem. Præclare monuit Oratores, non ex voce, sed ex mente dignoscendos, οὐκ ἐκ τῆς φωνῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώμης.

At M. Tullius clamorosos illos latratores claudis similes esse dictitabat, sicut enim hi ad equum imbecillitatis suæ perfugium, ita illi ad clamorem, ignorantia suæ præsidium concurrunt. Hoc deinde clamore, quasi robusto iumento ferocius inuesti, ad imperitos quosque tripudiant. Sed nunquam Homerus Stentorem inter oratores numeravit, nec magis hoc nomine possunt fieri eloquentes, quàm baiuli citharæ cedi.

Itaque, licet promptissimum sit eloquentie telum vox firma, & robusta, nec tamen nimia contentione pollicis auribus officiat, providendum est.

Carneades, ut clamorosus arguitur.

Nec immeritò Carneadem Stoicum, nondum tantæ apud Philosophos autoritatis, in gymnasio disserentem, misso quopiam gymnasiarchus monuit, ut vocem acutam remitteret. Erat enim natura vocalissimus. At cum ille respondisset; Da mihi vocis modum. Non ineptè occurrit, Do cum qui tecum sermocinatur?

Ex quo fit, ut pro locis, & auditoribus conformanda sit vox, ne aut nimis demissa sit, aut etiã sonantius, quàm necesse sit, exiliat.

Multò verò magis gestus prudenter est temperandus, ne in calore orationis, præter modum subsultans efferratur.

Haterij a. Stro. vobis mens. Seneca in consuetudinis.

Quintus Haterius, quem sufflaminandum Augustus Imperator, sumpta à curribus metaphorâ, dictitabat, seruum à tergo perorans habuit, qui ardore quodam eloquentiæ vehementius procurrentem, tactu moneret, & ad æquitatem orationis reuocaret.

Dici non potest, quantum à veteribus exagitata fuerit ea, quæ in rebus etiam modicis cernitur apud complures insolens totius corporis, ubi nihil opus est, iactatio.

Titius altitatio. Cicero in Bruto.

Sextus Titius, homo loquax, & acurus, tam solutus, & mollis fuit in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset, ita actuosus orator triuialibus etiam probis concisus, eius vitij deformitatem magis insignem reddidit.

Quintil. li. ii.

Nec temperatio fuit Manlius Sura, quem cum Domitius Afer multum in agendo dis-

curfantem, salientem, manus iactantem, togam deiecientem, ac reponentem vidisset, nō est agere, ut agere dixit, sed satagere, hoc est frustra, misereque conari.

Alij hac corporis agitatione minimè contenti, multa passuum millia, ut ille Virginijs antifophista, declamant; contra quos lineam meritò Cassius Seuerus poscere solebat, ut aliquem excursionis terminum, qui in stadijs adhiberi solet, constituerent.

Alij mentum intorquent; alij femur, & frōtem in nugis feriunt; alij pulpitum perpetuis ictibus terunt. Nonnulli etiam capillos velunt, quod Socrati ardore mentis inuicissimò contigisse, narrat Diogenes Laertius.

Hæc sanè vitia sunt actionis profus illaudata, quæ cum omnes dedecant, maximè tamen graues personas, & sedatas orationes: etsi in oratore plurimum laudis obtineant affectus, nunquam tamen ita debent esse immoderata, ut extra se exiire orator videatur, alioqui nisi per motionis ipse potens fuerit, contemptus efficitur.

Deinde gratitati non parum officere solet crebra illa corporis iactatio, & iuuenilis motus ostentationem habet non mediocrem.

Contra, quæ sine hac gestulatione sapientum voces exprimuntur, ex tranquillo mentis sacrario, quasi ex oraculo fluere videntur, & ideo ad persuasionem plus habent firmitatis. Sedata presentis orationis, quasi ex iactatione

Quamquam in eo magna est argumenti ad dicendum propositi habenda ratio, & alia sedate, alia seuerè nonnunquam, & atrociter dicenda sunt, nunquam tamen insane, quod ijs accidit, qui in nugis tragica, & ululanti voce lasciuunt.

Aliorum longè dispar est ratio, qui adeo misere, & frigide dicunt, ut ubi irasci, tonare, ac fulgurare oporteat, non magis ardescant, quàm gallinæ madidæ: & lectoris tono Thyestæas exercitationes decurrant.

Hoc vitium in M. Callidio, Q. Gallo accusatore præstringit M. Tullius. Cum enim affirmaret se testibus, chirographis questionibus, probaturum sibi à reo fuisse præparatum venenum, sed interim rem atrocem, remisso vultu, languida voce, ac relicto gestu parum concitato pronuntiarer, M. Tullius; Tu, inquit, nisi fingeres, M. Callidi sic ageres? Ex actione colligens, illum non ex animo loqui.

Qui sunt ita affecti ad consolandos in valetudi-

rudinario ægrotos magis, quam ad grandiores orationes sunt idonei, quanquam occurrunt nonnunquam tempora, & auditores, apud Arcopontas, qui res simplici oratione narrari, nullis vero motibus exaggerari, incendi ve iubebant.

In hoc genere magna, & ætatis, & personarum, & rei ad dicendum propositæ habenda est ratio: quædam enim sunt, quæ gestum nullum ferunt, sed quò simplicius dicuntur, eò plus habeant ad persuadendum roboris. Contra, gestus si quid artis oleat, de fide, & auctoritate dicentis nonnihil detrahit.

Alia tempora de industria promunt eloquentiam, alia celant, & eius percallidè declinã, opinionem, omnia rerum momenta prudentissimo præter in oratori sunt expendenda, & vt styli, sic actionis quoque adhibenda est varietas.

De Cantu, & monotonia.

CAPVT IV.

SED nos errata, quæ in oratione contingere solent, plenius agnoscamus. Omnino, vt ea tota in pronuntiationem, & gestum diuiditur, ita vocis, & corporis vitia sigillatim expendenda sunt.

Quo in genere primum est, & familiarissimum cantus, quod inuilius sit, an scædus dubitare se dicit Fabius: appellatur istud à nonnullis Caricum vitium, & *καρικὸν μῆτρον*, quod Cares, vt lamentabili cantilena supra cæteros delectati, locum prouerbio dederit: ita etiam stibiles Rhetores habuerunt, quos pene cantasse in epilogis testantur Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus: Si quis autem quaerat, quid sit cantus, dixerim esse elamofam quandam, & subsultantem vno fermè tenore naniam.

Primum igitur animaduertas in cantoribus: hoc est vocem etiam in cantu, vniuis sempet tenoris, si nilem tabulis, quas *μενοειδῆς* appellant, non quod non habeant aliquam modiorum disparitatem, quam cantus necessariò solet includere, sed quod desit illis aucupium rarissimæ varietatis, qua pro arguentorum dissimilitudine suam nau oratores perspergunt actionem.

Itaque, si narratiunculam quandam in submisso genere dicendi cantores percurrant, vbi minime affectatus requiritur pronuntiationis lepos, insurgunt, inelamant, cantant, nec alio tenore dicunt, *fer vinum, fer aquam, o puer, vel, nam postquam venit hic ad barneas, coepit defricari, quam, O Cheronæa pernicio us ager! o transfuga ad Barbaros Bœotia! ingemiscite Heroum anima, ad Plataas vici sumus.* Deinde quicquid dicunt, tanta voce, tantaque contentione spiritus pronuntiant, vt agrè postea submittere, & in exilem sonum deslectere possint, sed vox semel incitata, quasi effrenis Numidarum equus ruit, & nulla moderatione temperatur.

Accedit inter eosdem semper limites subsultans quidam puerilis tonus, quo vox in alijs muliebriter frangitur, in alijs perquam flebiliter vlulat, ad summum totam pronuntiationem corrumpit.

Scædum illud quidem est in oratoribus, (vt ait Quintilianus) & inutile vitium, scædum propter inflexiones muliebres, & vlulatus: inutile propter frugis, & fructus inopiam. Nihil magis officit persuasioni, nihil minus afficit naum auditorem, nihil viro oratore indignius.

Quare, quicunque hanc agendi rationem sequuntur, paucis fortasse mulierculis, & auribus valde plebeijs placent, à viris prudentibus, non secus ac declamatores pueri audiuntur, qui nec delectare, nec prodesse possunt.

Quoniam euenit sæpè, vt istud, quicquid est vitij, tum sanctitatis, tum doctrinæ virtutibus nonnulli sacri Oratores tegant, tamen si hanc eloquentiæ maculam eluerent, longè gratior eorum, addo etiam vtilior in publicum maneret oratio.

Radix vt plurimum huius mali pullulat in scholis, in quibus pueri rebus tragicis, & grandibus assueti, quæ vocis contentiones, & alios flexus desiderant, rati omnia eodem tenore pronuntianda, & in hac vocis infractione pulchritudinem quandam extare eloquentiæ, res ciuiles, minutas etiam plerumque, vel festiuas, eodem spiritu dicunt, & pronuntiant, videre est etiam adolescentulos in infimis scholis delitescentes, (ita dulcium vitiorum illecebra trahit imitatores.) Despauteianos versus recitare, non secus, ac si Milonianæ perorationem, aut Priami cædem, aut Niobes lachrymas declamarent.

Hoc demum vitium in theatris alitur, vbi torui, & furiosi, & vlulantes, & ad insaniam vsque

Cantus scædum pronuntiationis vitium.

Radix & origo cantationis.

Eductio cantus.

Cantus ap-
pe arsur
Caricum
vitium.
Suid. &
Fab. l. 11.

Cantores
non habent
vocis vari-
etatem.